

Sažetak

Božidar Finka, Zavod za jezik, Zagreb, UDK 801.54:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 17. 9. 1979.

L'auteur expose des données théoriques sur la conservation des mots et sur la conservation de leurs significations en mettant en relief les synonymes qui tentent à s'exclure mutuellement dans la langue parlée. C'est pour cette raison qu'il faut délimiter la signification des mots, surtout si on leur attribue une fonction terminologique. A partir de ces données l'auteur définit la signification des mots OKOLINA, OKOLICA et OKOLIŠ attribuant au premier une signification sociologique, au deuxième une signification géographique et au troisième une signification écologique.

PITANJA I ODGOVORI

PROCIJEP ILI PROCJEP?

Ovo je pitanje odavno postavljeno, ali lingvist kojega smo zamolili da na nj odgovori, nije to učinio. A kad neće suradnici, moraju urednici jer je ta dvoumica česta, svaki se dan nalazimo u nekom procijepu, a katkada i u procjepu, unatoč tome što normativni priručnici traže samo *procijep*. Mnogi se pitaju je li to obična pogreška, kakve su inače česte sa *ije-je*, ili to ima i kakve dublje uzroke. Neki naime izgovaraju kratko *je* pa misle da bi trebalo i pisati *je*. I zaista, *procjep* ne upotrebljavaju samo grešljivi pisci, nego i dobri. U gradi MH *procjep* je potvrđen iz djela A. Šenoa, J. E. Tomića, M. Begovića, T. Ujevića, M. Lalića i iz časopisa *Stvaranje*, Cetinje, 1948. A ovome bismo mogli dodati i I. Raosa pa J. Benešića jer on u Hrvatsko-poljskom rječniku, Zagreb, 1949, uz *prōcijep* (u značenju *kliješta*, *škripac*) ima i *prōcjep* (kao medicinski naziv za pukotinu, fisuru). A kad je *procjep* medicinski naziv, pogledao sam i u *Popularni medicinski leksikon*, Zagreb, 1956, i našao ga pod natuknicama *fisura*, *procjep usne*, *zečja usna*.

Obradivači Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika, Novi Sad, 1973, nisu se zamislili nad podacima iz grada, nego su to

smatrali običnom pravopisnom pogreškom pa za ijekavski lik kažu da je samo *prōcijep*, i to potvrđuju, među ostalim, i primjerima iz *Stvaranja* i *Lalićeva djela*, ali u »popravljenom« liku »*procijep*«. U Benešićev rječnik vjerojatno nisu ni zagledali, da i ne govorimo o spomenutom leksikonu. Ispričava ih to što nemaju vremena da se pozabave svakom pojedinosti, ali onda ne bi smjeli ni »popravljati« pisce bez provjeravanja. A kad se stane provjeravati, onda je odmah jasno da pitanje *procijep/procjep* nije samo pravopisno, glasovno, nego je i naglasno, zapravo prvenstveno naglasno jer od naglasaka i dužine zavisi hoćemo li pisati *ije* ili *je*.

Ispitivanje naglasaka u dvosložnih imenica izvedenih sufiksom -*o* od prefigiranih glagola pokazuje da postoje tri naglasne mogućnosti:

1. $\acute{}$: *dōček*, *īskaz*, *ōmjer*,
2. $\acute{}$: *nācrt*, *prīlaz*, *rāscjep*,
3. " - : *īškāp*, *nēhāj*, *ōkrūg*.

Prva su dva tipa plodna i osnovna, a raspodijeljena su prema prefiksima, i to ovako:

1. tip dolazi s prefiksima *do-*, *iz-*, *o-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pro-*, *u-*, *uz-*;
2. tip s prefiksima *na-*, *nad-*, *pre-*, *pred-*, *pri-*, *raz-*, *s-* (*sa-*), *su-*, *za-*.

Treći se tip javlja sa svakim prefiksom, ali je ograničen samo na neke izvedenice,

vjerojatno starije. Uz to mnoge izvedenice uz naglasak po 3. tipu imaju i naglasak po 1. ili 2., već prema prefiksu, a prema tim tipovima imaju naglasak i novije izvedenice. Očito je da je 3. naglasni tip neplodan, prestaje biti aktivnim natjecateljem u suvremenoj normi. Što se u našim rječnicima nalazi veći broj imenica naglašanih po 3. tipu nego što se danas govore, to je zato što su takvi naglasci prenošeni iz starijih rječnika bez posebnih provjeravanja. Za većinu bi tek trebalo ispitati koji se naglasak govori ili koji je prošireniji, ali gdje god pokušamo, pokazuje se da je 3. tip rjeđi nego što je u našim rječnicima.¹ Tako je i u imenice *procijep* običniji naglasak *prôcjep* nego *prôcijēp*. A prema tim je naglascima normalnije (standardnije) *procjep* nego *procijep*.

¹ S. Babić, Kakav je naglasak u imenice poklon?, Jezik, XVI, str. 127. i 128; S. Vukušić, Usporedba dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica muškog roda na -o, Jezik, XXIII, str. 92—118.

— To znači da je dobro i *prôcjep* i *prôcijēp*? — zapitat će oni koji brzo zaključuju. Jest, valja potvrditi, iako će to neke iznenaditi jer mnogi ne vole čuti: dobro je i jedno i drugo. Vole kad se u kolebanju za jedno kaže da je izvan norme. Ali ovdje ni normativcu ne preostaje drugo nego da kaže dobro je oboje kad je dosad bilo normirano samo *procijep*, kad se s razlogom govori *prôcijēp* i *prôcjep*, i kad razlika u Benešićevu smislu nema dovoljnog opravdanja pa da kažemo *procijep* treba upotrebljavati u jednom značenju, a *procjep* u drugom. Zbog onih koji vole malo više normativne odlučnosti možemo reći: oni koji govore *prôcjep* neka pišu *procjep*, a oni koji govore *prôcijēp* neka pišu *procijep* pa ćemo, ako nas poslušaju i pišu prema svom izgovoru, ubrzo znati možemo li za *procijep* (*prôcijēp*) reći da je starinski. Moglo bi se to i prije kad bi tko napravio valjanu anketu.

Stjepan Babić

ZAPAZENO

ELZAS—ELZAŠANIN, ELSASS—ELSAŠANIN, ALZAS—ALZAŠANIN ili ALSACE—ALSAŠANIN?

U *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1979, pod *ETNICI* i to na stranici 249 (st. 758) možemo pročitati sljedeće: »Ispred sufiksa *-anin* pojavljuje se jotirana osnova... *Ělzas — Ělzašanin*...« Vjerujem da je ovakvo gramatičko pravilo u biti točno, ali istodobno moram reći da je uporaba vlastitih imena za istaknuti toponim i etnik jezično-zemljopisno ili kulturno-politički neprihvatljiva.

1. *Ělzas* je fonološki lik toponima *Elsass*, njemačkoga zemljopisnog imena za pokrajinu koju je SR Njemačka nakon svršetka

drugog svjetskog rata morala vratiti Francuskoj. Kad bismo recimo imali nekakve posebne razloge da u našoj kartografskoj nomenklaturi zadržimo lik *Elzas*, onda bismo ga u tom slučaju morali zamijeniti izvorno napisanim njemačkim likom *Elsass*. Takav bi naš postupak bio posve u skladu s preporukama Komisije za standardizaciju zemljopisnih imena pri Ekonomsko-socijalnom savjetu UN. Na osnovi takve preporuke u latinici primjenjujemo izvorni način pisanja stranih zemljopisnih imena, a kad je riječ o imenima u latiničkim pismima, onda moramo posegnuti za sustavom transliteracije. Naposljetku i *Pravopis hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb — Novi Sad, 1964, školsko izdanje, u pravilu dopušta (preporučuje) da strana zemljopisna imena u latinici pišemo izvorno.